

5.2 *Олександр ЗАВАЛИЙ*. ПРИРОДНІ КУЛЬТИ ТЕРИТОРІЇ ДНІПРОВО-ДУНАЙСЬКОГО ВОДНОГО БАСЕЙНУ В СВІТЛІ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотації. На базі досліджень провідних іноземних та вітчизняних науковців розглянуто питання дохристиянської духовної спадщини території межиріччя Дніпрово-Дунайського водного басейну.

Ключові слова: природні культури, релігія природи, ведична культура, індоєвропейці, дохристиянська культура.

The article «**The Cults of Nature of the territory between the Dnipro-Danube water basin in the light of modern research**» by **I.Zavaliy** is based on the research of leading foreign and domestic scientists consider the issues of pre-Christian spiritual heritage of the territory between the Dnipro- Danube water basin.

Keywords: The Cults of Nature, nature religion, Vedic culture, Indo-Europeans, Pre-Christian culture.

Актуальність теми. Дохристиянські часи Східної Європи прийнято вважати нецивілізованими, варварською епохою відсталих племен, які для наведення ладу на власних землях запрошують князувати іноземців та інтегруються в культурну матрицю західної релігії. Це упередження було підсилено офіційною позицією Візантії, наступницею Греції та Риму, яка вже з 325 р. н.е. прийняла християнську релігію з політикою глобалізації на релігійній платформі. На дикунстві слов'ян також стоїть «Повість врем'яних літ» монаха Нестора-літописця, який для християнської церкви став святом²⁹⁰.

Досліджуваність теми. Вже з гомерівських часів, розвиток античної цивілізації забезпечувався рабовласницьким устроєм, що, як доводить ряд науковців, сприяло її розквіту²⁹¹. Як наступниця Римської імперії, Візантійська держава успадкувала та зберегла культурні, духовні, економічні надбання, продовживши політику релігійної експансії в світі. Р. Браунінг в своїй праці «Рабство у Візантійській Імперії 600-1200 років», використавши колосальний пласт історичних джерел, справедливо сконцентрував свою увагу на характері розвитку «Другого Риму». При цьому деяких делікатних аспектів зазначеної проблеми Браунінг навмисне не торкався: «...не затрагиваются в этой статье, например роль Византийской империи как посредника в торговле рабами между Северной и Западной Европой и мусульманским миром, позиция церкви по отношению к рабству, восстания рабов и участие рабов в борьбе других эксплуатируемых классов»²⁹².

Основний зміст статті. Найдавніша згадка про те, що греки напали на Русь відображена у Веді родопських болгар. Князі Аскольд і Дір, Олег, Ігор, Святослав стримували Візантійську імперію від експансії на землі стратегічного торгового шляху «із варягів в греки», що спричиняло ряд військових конфліктів. Останній княжий похід на Візантію датується 988 роком – це осада Корсуня в Криму князем Володимиром, після чого почалось поступове охрещення східних слов'ян.

З прийняттям християнства князівсько-боярською елітою Русі в 988 році східні слов'яни – українці, московити, білоруси - від релігійно-політичних законодавців отримали найнижче ієрархічне місце як в культурному, так і в релігійному характері, оскільки пізніше за всіх в Європі перейшли до християнського обряду, а при цьому сам процес навернення до християнства народу проходило проблемно, розтягуючись на кілька століть. Відомі випадки охрещення язичників навіть у ХІХ столітті (наприклад, за даними "Известий о состоянии и приращении православного народонаселения" у 1847 р. охрещено 1522 язичників). Можемо

²⁹⁰ Христианство. Энциклопедический словарь. — Т. 3. — М, 1998. — С. 738.

²⁹¹ Боннар А. Греческая цивилизация. Предисловие [Электронный ресурс] // Греческая цивилизация. Предисловие.- Режим доступа: <http://antique-lit.niv.ru/antique-lit/bonnar-grecheskaya-civilizaciya/predislovie.htm>. Фролов Э. Петербургская кафедра античной истории [Электронный ресурс]// Мнемон Исследования и публикации по истории античного мира. Под редакцией профессора Э.Д. Фролова. Санкт-Петербург, 2002. Режим доступа: <http://centant.spbu.ru/centrum/publik/kafsbor/mnemon/2002/frolov1.htm>.

Медведев А. «Античный мир и археология». — Вып. 12. — Саратов, 2006. — С. 17—32.

²⁹² Р. Браунинг. Византийский современник. -Т. XIV. —Рабство в Византийской империи (600—1200 гг.). — С. 55.

стверджувати, що з християнством протягом всього останнього тисячоліття етнічна релігія в Україні існувала поруч, хоч і в таємних формах, паралельно²⁹³.

Греко-римська культура стає вчителем своїх духовних підданих. Етнічна культура еллінів з культурою древніх семітських народів (яка поширюється разом з Біблією) стає світовою. Разом з тим етнічна культура слов'ян піддається меншовартості і демонізації: «І нині по українам (по окраїнах) моляться ему, проклятому богу Перуну»²⁹⁴. Але ж з давніх часів відомо, що культура етносів є безпекою і запорукою благополуччя нації, а також лідерів цієї групи.

Підкріплено авторитетом певних інституцій досі живе стереотип примітивності східно-слов'янського етносу. Так було б і надалі, якби цивілізаційні проблеми ХХ – початку ХХІ ст. (війни, революції, релігійні конфлікти) не примусили науковців заглибитись у витoki цивілізаційних засад, без чого не можливо зрозуміти причини катастроф та перспективи їх вирішення. Разом з цим почала розкриватись культурна епоха, яка передувала рабовласництву. Дослідники, зокрема мовознавці, археологи, релігієзнавці, народознавці-етнографи та інші фахівці, застосовуючи сучасні методи досліджень, почали шукати витoki найдавніших ведичних культур на обширних територіях континентів. В такий спосіб коло пошуків ними поступово звужувалось до території межиріччя Дніпрово-Дунайського водного басейну. В скарбницю наукових досліджень, які відносять зародження та формування ведичної культури до цієї території слід віднести В. Рен-Бойковича «Колиска культури людства» (Нью-Йорк, 1983), О.М. Трубачова «Indoarica в Северном Причерноморье» (Москва, 1999), С.І. Наливайка «Таємниці розкриває санскрит» (К., 2000), А.Г. Кифішина «Древнее святилище Каменная Могила. Опыт дешифровки протошумерского архива XII-III тысячелетий до н. э.» (К., 2001), Ю.А. Шилова «Прародина ариев» (К., 1995), В.О. Сафронова «Индоевропейские прародины» (Горький, 1989), І.Ф. Ковальової «Социальная и духовная культура племен бронзового века (по материалам Левобережной Украины)» (Днепропетровск, 1989). Роберт Макрам, Уільям Крен і Роберт Макніл доводять походження англійської мови і всіх індоєвропейських мов з мовного середовища Середньої Наддніпряни²⁹⁵.

За висновками всесвітньовідомого російського академіка Б.О. Рибаким: «Предки арийцев жили в Поднепровье... Есть все основания предполагать, что «Ригведа» зародилась на берегах Днепра. В русской летописи упоминается слово «останцы». Это те, кто остался жить [на берегах Днепра], хотя племена отправились в Индию. Мой призыв к украинцам: займитесь изучением санскрита [на котором написана индоарийская Ригведа], по языковым признакам найдите среди своих племен «останцев» - и восстановите связь времен»²⁹⁶.

Одна з найбільших наукових і освітніх організацій США - Національне географічне товариство (англ. National Geographic Society) визначають, що ДНК галогрупа пов'язана з праіндоєвропейцями (R1a) розповсюджувалась з території сучасної України. Спенсер Веллс, директор «National Geographic», вважає: «R1a виникла в Європі від 10 000 до 15 000 років тому на території України»²⁹⁷. Цей регіон він називає «українським притулком», де древні люди змогли вижити під час останнього льодовикового максимуму. Звідси кочові індоєвропейці здійснили широку експансію, яка відбулася понад 3000 років до н. е., і добрались аж Індії. Досі серед найвищої касты Індійських брахманів 72% мають галогрупу (R1a). Серед українців - 57%, білорусів - 50%, московитів - 47%²⁹⁸.

Всі ці та інші роботи провідних дослідників розкривають картину зародження й формування ведичної культури, яка базувалась на Природних культурах праіндоєвропейців, а

²⁹³ Історія релігії в Україні: у 10-ти т. За ред. проф. А.Колодного. Т. 8. – К., 2010. – С. 270.

²⁹⁴ Слово Св. Григорія Богослова. Памятники, III. 235. Паис. сб. 42. Гр. ид. сл.

²⁹⁵ McCrum, Robert; Robert MacNeil; William Cran. The Story of English. — New York, 1998.

²⁹⁶ Рибаким Б. Передмова до книги М.И. Кикешева “Воззвание к славянам”. — М., 1998.

²⁹⁷ Спенсер Уэллс. Генетическая одиссея человека. — Альпина нон-фикшн, 2013. — С.105—107.

²⁹⁸ Гаплогрупа R1a (Y-ДНК). [Електронний ресурс]/ Гаплогрупа R1a (Y-ДНК)// – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Гаплогрупа_R1a_\(Y-ДНК\).htm](https://uk.wikipedia.org/wiki/Гаплогрупа_R1a_(Y-ДНК).htm).

промосковські представники певних інституції нині роблять все можливе, щоб українці не збагнули правду про себе, про свою мову, праісторію, власну духовну культуру.

Відтак «варвари» – за сучасними науковими дослідженнями широкого кола джерел - виявляються етнокультурним ядром народів, а ведична спадщина «України» може постати як майбутнє людства. Хоч східні слов'яни й посіли останнє місце в християнсько-європейській культурі і пізніше за всіх зазнали хрещення, вони залишаються першими в збереженні та зародженні праїндоевропейської культури, яку майже втратили західні народи, зазнавши раннього впливу християнства.

Американський археолог і культуролог Марія Гімбутас, поєднавши данні археологічних та лінгвістичних досліджень для визначення місцезнаходження прабатьківщини народів - носіїв праїндоевропейської мови, вивела карту міграцій індоєвропейців.

Чи випадковість, що співставивши карту світових ґрунтів з картою прабатьківщини індоєвропейців, 60 % найбільшого природного багатства планети Земля – чорноземи знаходяться на цій території, а саме на території сучасної України. Відтак територія саме нашої країни була одним із найстародавніх центрів землеробства в Європі. Так, в неолітичній стоянці біля с. Чапаєвка (південна околиця Києва), в глиняному черепку було виявлено відбиток зерна культурного ячменю, що є доказом обробки хліба в Східній Європі ще в IV-III тис. до н. е. Археолог Є. Штерн встановив, що за 2600 років до н. е. м'яка пшениця з південноросійської рівнини була експортована в Фессалію, звідки поширилася по всій Греції. Тенденція збереглася і в скіфський період: відзначався інтенсивний експорт пшениці з Північного Причорномор'я в Грецію. За дослідженнями академіка Б.О. Рыбакова слов'яни були носіями предскіфської зблеробної чоронліської культури, яка існувала в Середньому Подніпров'ї в X-VII ст. до н. е.²⁹⁹

Візантійський автор Маврикий Стратег, кажучи про слов'ян, відзначає, що «в них велика кількість різної худоби і плодів земних, що лежать в купах, особливо проса і пшениці». Під час нападу на слов'янські землі цей полководець рекомендував візантійцям як сліду їх пограбувати: «Знайдене у ворожій країні продовольство не слід знищувати на місці і марнувати, але намагатися перевезти його в свою країну на в'ючних чи тваринах або кораблях»³⁰⁰.

Оскільки безперечно визначити індоєвропейську прабатьківщину археологічними методами на сьогоднішній день не вдається, а розгляд всіх відомих гіпотез не входить в наше завдання, можемо йти шляхом логічно-інтуїтивної діалектики, припускаючи, що рівень розвитку землеробства і найбільш придатні землі для цього, слугували колискою праїндоевропейців та формування на цих землях *природних культів*, пов'язаних з їх господарською діяльністю.

Остання обставина пояснює не унікальність етносу, а природний осередок, який вплинув на формування автохтонної культури та психології народу, які вийшли з цих земель. Це унеможливило розвиток національної амбітності: культура та віра, яка залежала від природи є життєдайною планетарною актуальністю. Тому безпідставним є вчення про богообраність одного із народів – *природа не може віддавати свої права якомусь з народів*.

Завдяки таких технологій як колесо та колісниця, праїндоевропейці змогли заселити величезні простори Євразії. Будучи хранителями раннього природного світогляду, розсіяли зерна релігійно-міфологічного розуміння серед багатьох сучасних народів. Шляхом встановлення загальних рис серед етнічних релігій різних народів, маємо можливість відновити чистоту первинного відносно трансформованого з часом вторинного світогляду. Тим самим повернутись у лоно вірувань, з яких постали сучасні релігії, наблизившись до первинного стану близькості людини і Бога.

²⁹⁹ Рыбаков Б. Язычество древних славян. — М., 1997. — С. 715.

³⁰⁰ Мишулин А. Древние славяне в отрывках греко-римских и византийских писателей по VII в. н. э. — ВДИ. 1941. № 1. — С. 256.

Як зазначають релігієзнавці, всі складові цієї цивілізації так чи інакше йдуть своїм корінням в язичницьке минуле. Всі вірування, культу до виникнення «світових релігій» були язичницькими (народними) і багато в чому такими ж і залишаються. Тільки етнічні культури різних народів можуть являтися основою всіх пізніших «світових релігій».

Географічне розташування наших земель (в помірному кліматі Північної частини кулі), унікальні чорноземні землі з світоносною силою Сонця, впливали на психологію предків і створювали умови для формування їх духовної основи. З цієї основи розвивалися всі слов'янські народи. Природна духовність являється основною концепцією практично всіх релігій, але відійшовши від етнічних витоків, набула різних форм.

За космогонічними поглядами стародавніх українців, первісна матерія чоловічої статі, що, поєднавшись з первісною матерією жіночої статі, утворила всі явища на землі, і РІД людський (за Я. Головацьким). Дійсно, хіба взаємодія Землі із Сонцем (Матері з Батьком) в певний період Простору (Неба) не породжують 4 пори року, кожна пора року породжує свою природну стихію і явища, всі ці складові, які діють невід'ємно один від одного формують біосферу де проживають люди, тварини, рослини. Ці елементи діють тільки у взаємодії, породжуючи один одного і людину. Людина в цій ланці - частина божественного: вона вступає в релігійний зв'язок з душею Всесвіту і при цьому стає співучасником Його безсмертя. З цього слідує, що Природа-Бог присутня у всьому і є причиною всього. З єдиного породжується багатопроявність.

Кінець залізного віку, який почався близько 1178 р. до н. е., характеризується значними втратами етнічних знань, послабленням зв'язків між поколіннями, а також релігійною глобалізацією, що виявилася в поширенні світових релігій³⁰¹. З цього часу відбувається поступове злиття та уніфікація двох релігійних напрямків – етнічних та світових. Етнічна віра все більше дробилася на мозаїчні фрагменти первинного божественного знання, відділяючись від таємниці Бога.

З плином часу основа Природних вірувань поступово забувалася, переміщуючись в колективне безсвідоме. Час породжував релігійний плюралізм теорії і одкровення. Як казав філософ Парамахамса Харихарананда: «Більшість людей не в змозі знайти Істину, бо вони заблукали в лісі теології і подорожують з однієї нетрі теорії до іншої».

Але, разом з тим, всі релігії можуть привести людей до початкового духовного досвіду тому, що беруть витоки з «Релігії Природи» – першої релігії людини розумної. Таким чином, які б не були різноманітні релігії, всі вони кажуть про одну й ту ж таємницю Бога. Божий задум не має досвіду чи етапів на відміну від етапів релігійних доктрин.

Життєво необхідно на спіралі розвитку техногенного виснаження Землі, катаклізмів і руйнацій, повернутись в духовні сфері до спіралі витоків «Релігії Природи», зрівнявши баланси Природи з депресією «Цивілізації».

Для українців необхідний духовний підйом, шлях до цього – це усвідомлення того, що ми люди прадавньої культури, хранителі кореня цивілізації. Західні Культуртрегери можуть опинитися на місці прищеп. Є речі сильніші від зброї та армій, та перемагаються духовністю й культурою.

---

³⁰¹ Історія релігії в Україні: у 10-ти т. За ред. проф. А.Колодного. — Т. 8. – Київ, 2010. – С. 270.